

ПОНЯТТЯ ТА ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Комарницька І. І.

ВСТУП

Причини й умови вчинення проступків та злочинів у Збройних Силах України (далі – ЗС України) являють собою складну сукупність процесів, явищ та факторів. Вони характеризуються певною низкою особливостей, що обумовлюються специфікою військової служби щодо життєдіяльності особового складу, внутрішнього порядку, військового побуту, що врегульовані військовими статутами. Окрім військових статутів, військові відносини регулюються іншими нормами права.

На сьогодні актуальними залишаються проблеми вчинення військовими військових адміністративних правопорушень. Рівень їх небезпеки для суспільства та шкоди від них негативно впливає військову дисципліну військовослужбовців, що впливає на боєготовність та боєдатність ЗС України та військових формувань прирівняних до них. Об'єктивна кваліфікація військових адміністративних правопорушень та порядок застосування адміністративної відповідальності неможлива без юридичного аналізу ознак вчинених протиправних дій.

Саме тому виникла необхідність детально вивчити проблему адміністративних правопорушень військовослужбовців як феномену суспільного життя, який виникає у військових формуваннях і впливає на стан національної безпеки та ЗС України.

Адміністративна відповідальність військовослужбовців врегульована положеннями ст. 15 КУпАП та п. 45 «За вчинення адміністративних правопорушень» військові несуть дисциплінарну відповідальність згідно Дисциплінарного статуту Збройних сил України, за винятком тих випадків, що передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення. За вчинення корупційних дій або інших правопорушень, що пов'язані із корупцією, військовослужбовці несуть відповідальність згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення» Дисциплінарного статуту Збройних сил України¹.

¹ Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р., № 551-XIV // Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22-23. Ст. 197.; Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р., № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР, 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122

За роки незалежності було видано низку наукових праць, що стосуються окремих питань адміністративно-юрисдикційної діяльності військових формувань та воєнної організації в Україні, виникнення, причин та умов адміністративної відповідальності серед військовослужбовців.

Аспекти юридичної відповідальності військовослужбовців досліджувалися у роботах вітчизняних і зарубіжних науковців. Напрацювання щодо пояснення кваліфікації адміністративних правопорушень викладені у наукових працях В. Авер'янова, С. Гавриша, М. Коваліва, О. Кузьменко, І. Личенко, Ю. Руснака, В. Середи, О. Стороженко, А. Яреми та інших.

Юридичну відповідальність досліджували С.А. Авак'яна, Ю.П. Битяк, С.Н. Братусь, А.С. Булатова, В.Н. Дубровіна, А.О. Кондрашова, О.О. Косована, А.В. Кудашкіна, А.І. Стахова, В.Г. Стрекозова, М.С. Строговича, Р.Л. Хачатурова, І.Б. Цимбаренк та інші. Однак, враховуючи те, що вказані вчені в різний період та в різних напрямках досліджували питання юридичної відповідальності, вбачається за доцільне розкрити підстави адміністративної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України.

1. Розмежування адміністративної та дисциплінарної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України

Ст. 92 Конституції України визначено, що виключно законами України визначаються: основи національної безпеки, організації ЗС України та забезпечення громадського порядку; врегульовані засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними чи дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них².

Правовий статус військовослужбовців в Україні суттєво відрізняється від загального, в зв'язку з чим відповідальність за вчинені правопорушення має свої певні особливості. Це пояснюється додатковими вимогами, які покладаються на військовослужбовців як на представників армії України, завданням яких є захист території держави та передбачає максимальну відповідальність військовослужбовців і чіткий контроль їх діяльності з боку держави та державних органів. Саме тому, порушення дисципліни або скоєння адміністративного правопорушення військовослужбовцем вважається тяжчим діянням ніж цивільної особи, і, створює необхідність чіткого регулювання щодо їх відповідальності, у тому числі розмежування адміністративної та дисциплінарної відповідальності.

² Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 березня 2011 р. (офіц. текст). К.: Паливода А.В., 2011. 56 с. (Законои України).

Розглядаючи поняття «військовий делікт», у сучасній юридичній науці, необхідно зазначити, що в теорії права та в практичній діяльності особового складу ЗС України за напрямом правового забезпечення військового формування використовуються такі поняття, як «військові злочини», «військові адміністративні правопорушення», «військові та дисциплінарні проступки у військовій сфері», «кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби, тобто, військові кримінальні правопорушення», «злочинний наказ чи розпорядження» тощо. Отже, існують проблеми визначення змісту цих термінів. По-перше, класична причина – дефініція терміну дозволяє окреслити предмет досліджень та дискусій, коло проблем взаємопов'язаних з ним. По-друге – проблема збільшення правопорушень у військовій сфері, адже забезпечення національної безпеки та оборони України, є глобальною, і, тому більш ефективно може бути вирішена лише за умов об'єднання зусиль на державному і на міжнародному рівнях. Забезпечення їхньої ефективної взаємодії залежать від узгодженого тлумачення і розуміння термінології у напрямі дослідження правомірної поведінки чи причин та умов «деліктної» поведінки військовослужбовців. Гносеологічним процесам становлення військових деліктів, як феномену правової категорії притаманна непослідовність, фрагментарність і неоднозначність, що породжені ситуаційними аспектами її необхідності. Військовий делікт – це сукупність передбачених чинним законодавством протиправних або протисупільних діянь: злочинів чи проступків суб'єктів військово-публічних відносин, що посягають на основи національної безпеки, організації ЗС України та забезпечення громадського порядку.

Необхідно зазначити, що в Україні вперше питання деліктної поведінки військовослужбовців у військовій сфері й пов'язаними з ним правовідносинами звернув увагу професор В.О. Шамрай. Він зазначив, що аналіз управління військовими формуваннями сприяє виявленню особливостей безпеки та безпеки особи, розумінню нестатутних відносин як виду конфліктів та шляхів їх вирішення, і, дозволяє прогнозувати деліктну поведінку військовослужбовців та її вплив на нестатутні відносини³. Професор С.В. Петков, зазначив, що в теорії права делікт, тобто, правопорушення за ступенем суспільної небезпеки поділяється на злочини та проступки. За сферою, у якій вчинено

³ Шамрай В.О. Державне управління військовими формуваннями воєнної організації: стан та тенденції розвитку в сучасній Україні: автореф дис. ... д-ра юрид. наук: 25.00.03. Київ, 1999. 38 с.

правопорушення, злочини чи проступок можуть бути економічними, митними військовими тощо⁴.

Останнім часом сучасні напрями науки активно використовують поняття та визначення, які відображають протиправні діяння, що пов'язані з проходженням військової служби чи військових навчальних зборів, альтернативної невійськової служби. Тут маються на увазі такі поняття, як: військові адміністративні правопорушення, військові та дисциплінарні проступки у військовій сфері, кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби, військові кримінальні правопорушення, військові злочини, злочинний наказ або розпорядження тощо, що свідчить про значний інтерес науковців до них та актуальність проблеми протидії злочинам та проступкам у військовій сфері.

Оскільки військова дисципліна – це неухильне додержання всіма військовослужбовцями порядку та правил, встановлених статутами Збройних Сил України та іншим законодавством України, дисципліна зобов'язує кожного військовослужбовця: додержуватися Конституції та законів України, військової присяги, виконувати вимоги статутів Збройних Сил України, накази командирів; зберігати державну таємницю, бути пильним; додержуватися визначених статутами Збройних Сил України правил взаємовідносин між військовослужбовцями, виявляти повагу до командирів і один до одного, зміцнювати військове товариство; бути ввічливими та додержуватися військового етикету; поводитися чесно і з гідністю, не допускати самому та стримувати інших від негідних вчинків; не вживати під час проходження військової служби, окрім медичного призначення, наркотичні засоби та психотропні речовини або їх аналоги, не вживати спиртні напої під час виконання обов'язків військової служби⁵.

Отже, будь-яке порушення норм права: вчинення злочину чи проступку, є актом суспільно шкідливої поведінки та фактором регресу і гальмування розвитку й вдосконалення військово-публічних правовідносин.

Причини і умови вчинення злочинів й проступків у Збройних Силах України є складною сукупністю факторів. Вони характеризуються особливостями, що обумовлені специфікою військової служби й діяльності військових сил. Наприклад: життя та діяльність особового складу, внутрішній розпорядок, побут, які врегульовані нормами

⁴ Петков С.В. Нормативно-правове забезпечення публічних відносин під час побудови громадянського суспільства в Україні. Запоріжжя: КПУ, 2011. 104 с.

⁵ Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р., № 551-ХІV // Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22-23. Ст. 197.

військових статутів. Окрім військових статутів, військово-публічні відносини регулюються іншими нормами права.

У відповідальності військовослужбовців можна виділити особливості, враховуючи законодавчі акти та позиції науковців. В. В. Вернигора зазначає наступні специфічні риси: ширше, ніж у цивільних осіб, коло обов'язків, за невиконання яких для військовослужбовців передбачена юридична відповідальність, що обумовлюється специфікою військової служби та її регламентацією; сувора відповідальність за скоєння аналогічних із цивільними особами правопорушень; законодавчо закріплена можливість командирів та начальників застосовувати заходи по забезпеченню дисципліни; наявність спеціальних заходів й умов притягнення військовослужбовців до юридичної відповідальності тощо⁶.

Ст. 26 Закону України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» закріплює, що військовослужбовці у залежності від характеру вчиненого правопорушення або провини несуть цивільно-правову дисциплінарну, адміністративну, матеріальну та кримінальну відповідальність згідно із чинним законодавством. У ст. 27 Статуту міститься уточнення про те, що військовослужбовці, на яких накладається дисциплінарне стягнення, не звільняються від матеріальної і цивільно-правової відповідальності. За вчинення злочину військовослужбовці притягаються до кримінальної відповідальності на загальних підставах⁷. Вид правопорушення, що вчинив військовослужбовець, впливає на вид його відповідальності, що застосовується щодо нього. Також, законодавством передбачена зміна одного виду юридичної відповідальності на інший вид.

Особливості дисциплінарної відповідальності військовослужбовців простежуються у КУпАП, ст. 15 передбачає, що «військовослужбовці, військовозобов'язані і резервісти під час проходження зборів, та особи рядового й начальницького складів Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту та Державної служби спеціального зв'язку і захисту інформації України, поліцейські несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами». Інші особи, окрім передбачених в ч. 1, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів чи спеціальних

⁶ Вернигора В. В. Адміністративно-правова відповідальність військовослужбовців під час особливого періоду: поняття, ознаки, особливості. *Науковий вісник Херсонського державного ун-ту. Сер. Юридичні науки*. 2017. № 2(3). С. 89-91.

⁷ Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 р., № 548-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 194.

положень про дисципліну, такі, як: працівники прокуратури, судді, у випадках, прямо передбачених ними, несуть за вчинення адміністративних правопорушень дисциплінарну відповідальність⁸. При тому, що законодавцем передбачено правопорушення, за вчинення яких військовослужбовця та прирівняних до них осіб притягують до адміністративної відповідальності на загальних підставах.

Передбачена в ст. 15 КУпАП зміна адміністративної відповідальності для військовослужбовців, пояснюється особливістю їх служби в ЗС України та інших військових формуваннях, і тому, специфікою юридичної відповідальності за порушення правових норм цими особами. Це пояснює та закріплює специфічний характер дисциплінарної відповідальності військовослужбовців, з приводу чого В. В. Вернигора вважає, що це положення порушує принцип рівності відповідальності за вчинене правопорушення⁹. Оскільки, відбувається звільнення даної групи осіб від адміністративної відповідальності та заміні дисциплінарною. Саме тому, дане правило має бути скасовано, а принцип рівності відповідальності за вчинене правопорушення повинен бути дотриманий.

На відміну від адміністративної відповідальності, дисциплінарна в першу чергу пов'язана із порушенням військової дисципліни. Її визначення викладено у ст. 1 Дисциплінарного статуту Збройних сил України: військова дисципліна – це «бездоганне і неухильне додержання всіма військовослужбовцями порядку і правил, встановлених військовими статутами та іншим законодавством України»¹⁰. Але, головним є те, у чому проявились протиправні дії військовослужбовця, адже, порушення норм, які регулюють суспільні відносини, і, які не відносяться до військово-службових не є підставою застосування до винного дисциплінарного стягнення. У той же час, накладення стягнень за дисциплінарні проступки є правом командира чи начальника, і, використовується лише у разі необхідності, що передбачено п. 45 Дисциплінарного статуту. Зазначений акт встановлює лише перелік стягнень, одне з яких можна застосувати до військовослужбовця-правопорушника, але не дає чіткий перелік. Підтвердження цьому є п. 5 цього акту: «стосовно кожного випадку правопорушення командир

⁸ Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122. (Із змінами)

⁹ Вернигора В. В. *Адміністративно-правова відповідальність військовослужбовців під час особливого періоду: поняття, ознаки, особливості*. *Науковий вісник Херсонського державного ун-ту. Сер. Юридичні науки*. 2017. № 2(3). С. 89-91.

¹⁰ Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 р. № 551–XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 197. (Із змінами)

зобов'язаний прийняти рішення щодо необхідності притягнення винного до відповідальності залежно від обставин скоєння правопорушення, ступеня вини, попередньої поведінки порушника та розміру завданих державі та іншим особам збитків»¹¹. Таким чином, Дисциплінарний статут не можна вважати кодифікованим актом з притягнення військовослужбовців до дисциплінарної відповідальності.

Примусові заходи, що спрямовані на зміцнення законності та правопорядку у ЗС України та у інших військових формуваннях чинним законодавством України передбачено адміністративну відповідальність за військові адміністративні правопорушення. Від 5 березня 2015 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період» від 5 лютого 2015 року № 158-VIII. Цим нормативним актом законодавець вніс значний перелік доповнень, основною метою яких є шляхом правового впливу реалізувати охоронну функцію держави, спрямовану на дотримання високого рівня військової дисципліни серед військовослужбовців та прирівняних до них осіб.

Прийняті законодавцем заходи повинні позитивно вплинути на рівень боєготовності та боєздатності ЗС України та інших військових формувань.

Існує думка, що «у зв'язку з реформуванням нашого суспільства перелік адміністративних правопорушень буде розширюватися»¹². Дана теза є досить спірною. Введення законодавцем глави 13-Б до КУпАП не значить поширення деліктологізації суспільства. В даному випадку йдеться мова про загальну превенцію адміністративних правопорушень та більш конкретно військовослужбовців й інших прирівняних до них осіб.

При визначенні такого поняття, як військово адміністративне правопорушення, основою є ознаки, передбачені ст. 9 КУпАП:

- 1) протиправність;
- 2) винність;
- 3) дія чи бездіяльність.

¹¹ Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 р. № 551– XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 197. (Із змінами)

¹² Правові основи захисту України від зовнішньої та внутрішньої агресії: навч. посіб. / В. В. Серета, М. В. Коваль, С. С. Єсімов, М. П. Гурковський. Львів: Львів.ДУВС, 2015. 996 с.

Однак, перелік ознак щодо визначення військового адміністративного правопорушення є неповним. Додатковими ознаками даного виду правопорушень можна вважати:

1) особливий об'єкт посягання – установлений чинним законодавством порядок і правила проходження та несення військової служби;

2) спеціальний суб'єкт вчинення адміністративно-карних дій чи бездіяльності: військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів;

3) деліктна протиправність дій чи бездіяльності, передбачена главою 13-Б КУпАП.¹³

Це сприяє визначенню складових, що закріплені нормативно в адміністративному законодавстві. Отже, кваліфікації адміністративних порушень підлягає:

– закінчене військове адміністративне правопорушення, склад якого визначений у гл. 13-Б КУпАП;

– наявність у діянні або бездіяльності військовослужбовця ознак необхідної оборони, крайньої необхідності, неосудності суб'єкта вчинення (ст. 17 КУпАП);

– малозначність адміністративного правопорушення (ст. 22 КУпАП);

– військове адміністративне правопорушення, що кваліфікується нормами закону, який діє в часі та місцем вчинення протиправних дій або бездіяльності (ч. 1 ст. 8 КУпАП);

– притягнення військовослужбовця до адміністративної відповідальності за адміністративні правопорушення ґрунтується на об'єктивних й точно встановлених обставинах протиправного діяння (ч. 1 ст. 9 КУпАП), що доказані провадженням по справі (ст. 245 КУпАП);

– суб'єктами військових адміністративних правопорушень є уповноважені на це судові органи¹⁴.

Кваліфікація об'єктних ознак військових адміністративних правопорушень починається із встановлення об'єкта, до якого здійснюється посягання. Визначення об'єкта посягання може полягати у наступному: суб'єкт посягання знає про об'єкт посягання, і ці знання належать суб'єкту та викликає бажання реалізувати його вчиненням

¹³ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. //Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. № 51. Ст. 1122

¹⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. //Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. № 51. Ст. 1122; Кодекс України про адміністративні правопорушення : чинне законодавство із змінами та допов. на 01 вересня 2015 року; Офіц. текст. К. : Алерта, 2015. 262 с.

деліктних дій або бездіяльності. Поняття «об'єкт» у науковій літературі розглядається як певна складова, відносно якої скеровуються пізнавальна чи інша діяльність суб'єкта¹⁵.

С.В. Фесенко вважає, що «кожен порівнювальний об'єкт наділений певними властивими для нього ознаками, які повинні задовольняти такі вимоги: мати специфіку, оригінальність, відносну стійкість та незамінність»¹⁶.

Слід погодитися з даним визначенням, адже, що кожен об'єкт посягання має свою «видову» специфіку. Оригінальність об'єкта посягання можна вважати умовною і, в залежності від предмета посягання. Необхідно звернути увагу на те, що концепція об'єкта посягання є певною штучною конструкцією, що побудована з врахуванням видових ознак цього об'єкта, що обґрунтовують наявність суспільних відносин, які охороняються нормами права. Можна погодитися із тим, що визначення об'єкта посягання є штучно утвореними законодавцем за для дотримання класифікації посягань на певні реальні об'єкти. Адже, суспільні відносини з врахуванням їх характеру й змісту можна визнати як політичну категорію. У даній якості об'єкт посягання – військові адміністративні правопорушення – необхідно розглядати через призму суспільних відносин, що пов'язані з проходженням служби в ЗС України яким завдається політична, соціальна та матеріальна шкода. У кримінальному праві України об'єкт злочину розглядається як певне благо, якому злочином завдається шкода чи створюється загроза її заподіяння¹⁷, що свідчить про відхід законодавця від загального визначення об'єкта посягання на суспільні відносини.

Ступінь визначення об'єкта посягання, зокрема на адміністративно-правові відносини, є видовою. Визначення видів об'єктів адміністративних правопорушень дає можливість чітко конкретизувати посягання, що вчиняється правопорушником.

Для аналізу об'єкта посягання, що вчиняють військовослужбовці, необхідно розглянути сутність та значення родового, загального та безпосереднього об'єкта¹⁸. Загальним об'єктом військових адміністративних правопорушень, що передбачені статтями 172-10 –

¹⁵ Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. Єрошенко. Донецьк: Тов. Глорія Трейд, 2012. 864 с.

¹⁶ Фесенко С. В. Злочини проти здоров'я населення та система заходів з його охорони : Монографія. К. : Атіка, 2004. 280 с.

¹⁷ Фесенко С. В. Злочини проти здоров'я населення та система заходів з його охорони : Монографія. К. : Атіка, 2004. 280 с.

¹⁸ Остапенко О. І. Адміністративна деліктологія : дис. док. юрид. наук : 12.00.07 / Остапенко. К. : 1996. 311 с.

172-20 КУпАП, є встановлений порядок проходження військової служби.

У питанні щодо дисциплінарної відповідальності військовослужбовців має місце військовий дисциплінарний проступок. Це поняття не передбачене статутами, Однак М. Туркот визначає його як суспільно небезпечне протиправне діяння, дію чи бездіяльність, що полягає у порушенні військовослужбовцем, військовозобов'язаним або резервістом під час проходження зборів норм чинного законодавства, не містить складу злочину або корупційного делікту, і, за яке передбачено настання дисциплінарної відповідальності¹⁹. В той час, як недотримання окремих норм, окрім законодавства, що регулює порядок перебування на військовій службі, тобто її проходження та/або несення, не є порушенням військової дисципліни.

Варто відзначити, що останнім часом законодавцем було затверджено ряд змін до КУпАП. Так, до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період» від 5 лютого 2015 року до КУпАП було додано главу 13-Б «Військові адміністративні правопорушення», згідно до якої військовослужбовці несуть адміністративну відповідальність за вчинення військових адміністративних правопорушень²⁰. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців та деяких інших осіб» внесено зміни до гл. 13-Б і ст. 15, й було збільшено відповідальність військовослужбовців за правопорушення та злочини, й визначено порядок притягнення їх до адміністративної відповідальності, також, закріплено такий вид адміністративного стягнення як арешт з утриманням на гауптвахті²¹. Проте, з огляду на складну ситуацію, викликану військовою агресією проти України, юридична відповідальність за військові правопорушення повинна бути більш посилена, а процедура розслідування таких правопорушень, і

¹⁹ Туркот М. Розмежування адміністративної і дисциплінарної відповідальності військовослужбовців *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1(47). С. 40-47.

²⁰ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період: Закон України від 05 лютого 2015 р. № 158-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 92.

²¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців та деяких інших осіб: Закон України від 16 березня 2017 р. № 1952-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 17. Ст. 205.

притягнення винних до відповідальності спрощеною настільки, наскільки це дозволяє ситуація²².

Єдиною підставою притягнення військовослужбовців до адміністративної відповідальності є вчинення ними адміністративного правопорушення, а підставою дисциплінарної відповідальності є дисциплінарний проступок²³ чи адміністративне правопорушення у передбачених законом випадках. Можливі випадки скоєння військовослужбовцями спочатку адміністративного, а згодом дисциплінарного правопорушення, за що відповідальність передбачена військовими статутами. Саме тому, вид правопорушення має значення для його юридичної кваліфікації й визначення виду та міри відповідальності. Для пояснення особливостей адміністративної відповідальності варто виділити наступні ознаки військових адміністративних правопорушень, порівнюючи їх з дисциплінарними. Першою спільною ознакою є об'єкт посягання – воєнна безпека України, військовий правопорядок та громадський порядок. Відповідно до п. 45 розділу III Дисциплінарного статуту Збройних Сил України у разі невиконання чи неналежного виконання військовослужбовцем своїх службових обов'язків, порушення військової дисципліни чи громадського порядку командир має нагадати йому про обов'язки служби, і за необхідності – накладити дисциплінарне стягнення²⁴. Військова дисципліна є складовою військового порядку. По-друге, діяння, яке характеризує адміністративне чи дисциплінарне правопорушення, ніколи не містить складу більш тяжкого делікту, такого, як злочину. Оскільки, в такому разі мова йде про кримінальну відповідальність. А також військові адміністративне і дисциплінарне правопорушення можуть бути вчинені лише військовослужбовцями: строкової служби, призову за мобілізацією, військової служби за контрактом чи військовозобов'язаними, резервістами під час проходження зборів.

Важливим також є те, що відповідальність за військове адміністративне правопорушення відрізняється від дисциплінарної

²² Вернигора В. В. Адміністративно-правова відповідальність військовослужбовців під час особливого періоду: поняття, ознаки, особливості. *Науковий вісник Херсонського державного ун-ту. Сер. Юридичні науки*. 2017. № 2(3). С. 89-91.

²³ Снігерьев О. П. Адміністративно-правове забезпечення дисциплінарної відповідальності працівників та військовослужбовців державної прикордонної служби України. *Право.ua* 2017. № 2. С. 26-30.

²⁴ Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 р. № 551– XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 197. (Із змінами)

відповідальності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів) за:

- характером правопорушення;
- колом осіб, яких може бути притягнуто до відповідальності;
- видами стягнень, що застосовуватимуться до правопорушника²⁵.

Також відмінність полягає в переліку суб'єктів, що мають право накладати адміністративне чи дисциплінарне стягнення. Необхідно розуміти, що адміністративна відповідальність військовослужбовців настає за порушення, що не стосуються службової діяльності, а дисциплінарна відповідальність настає за порушення, пов'язані із виконанням службових обов'язків²⁶.

До осіб даної категорії не може бути застосовано виправні роботи, громадські роботи та адміністративний арешт²⁷. Водночас, в разі вчинення військового адміністративного правопорушення стягнення у виді адміністративного арешту із утриманням на гауптвахті може бути призначено не лише військовослужбовцю, а й військовозобов'язаному та резервісту під час проходження зборів. Заарештованих військовослужбовців утримують в загальних чи одиночних камерах – гауптвахтах Служби правопорядку.

В. С. Олійник, О. Г. Ткаченко та С. В. Клименко, аналізуючи всі правопорушення, притягуються за вчинення до адміністративної відповідальності військовослужбовці, поділяють їх на групи. Перша група – правопорушення, передбачені ст. 15 КУпАП. Друга група – правопорушення, пов'язані із корупцією, до яких відносяться: порушення обмежень одержання подарунків, порушення вимог фінансового контролю, порушення вимог запобігання та урегулювання конфлікту інтересів, незаконне використання інформації, яка стала відома особі в зв'язку із виконанням службових повноважень, невжиття заходів протидії корупції. За вчинення даних правопорушень антикорупційне законодавство уточнює суб'єктів відповідальності. Адже, термін «військовослужбовець» включає досить об'ємний перелік суб'єктів, і несуть адміністративну відповідальність за ці дії лише військові посадові особи ЗС України, окрім військовослужбовців

²⁵ Туркот М. Розмежування адміністративної і дисциплінарної відповідальності військовослужбовців *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1(47). С. 40-47.

²⁶ Полякова О. С. Адміністративна відповідальність військовослужбовців Збройних сил України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту*. Сер. Юриспруденція. 2014. № 9(2). С. 101-103.

²⁷ Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122. (Із змінами)

військової строкової служби (п. «г» п. 1 ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції»), необхідним є внесення змін для уточнення суб'єктів відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією, до ст. 15 КУпАп. Третю групу правопорушень військовослужбовців, на думку вченого, складають військові адміністративні правопорушення, перелічені главою 13-Б КУпАП²⁸.

З метою посилення відповідальності військовослужбовців за порушення військової дисципліни вважається необхідним створення Військового дисциплінарного кодексу. Подібний нормативно-правовий акт поєднав би норми КУпАП та Дисциплінарних статутів, що визначають сутність військової дисципліни, перелік адміністративних правопорушень та дисциплінарних стягнень, поєднуючи та систематизуючи їх.

2. Адміністративна відповідальність військовослужбовців Збройних Сил України

Закріплення у КУпАП окремої глави 13-Б «Військові адміністративні правопорушення» вимагає від посадових осіб, які уповноважені складати протоколи про вчинені військові адміністративні правопорушення, від судових органів, що уповноважені розглядати дану категорію справ, дотримання процедур, передбачених адміністративним процесом. З урахуванням особливого статусу суб'єкта, який вчинив військове адміністративне правопорушення, а також небезпечних дій для суспільства, що вчиняються, доцільно розглянути теоретичні й практичні питання в частині застосування військового адміністративного правопорушення до розгляду і прийняття рішення по ньому.

У військовому юридичному словнику зазначено: «Адміністративна відповідальність військовослужбовця – це форма юридичної відповідальності військовослужбовця за правопорушення, яке не пов'язане з виконанням службових обов'язків та не є кримінально караним. Вона розповсюджується також на військовозобов'язаних в період проходження ними військових зборів. Адміністративні стягнення накладаються повноважними органами державного управління (органами внутрішніх справ, державними інспекціями, посадовими особами, уповноваженими на те законодавчими актами держави)»²⁹.

На відміну від адміністративної відповідальності, дисциплінарна відповідальність є особистою відповідальністю військовослужбовців за

²⁸ Ткаченко О. Г., Олійник В. С., Клименко С. В. Адміністративна відповідальність військовослужбовців за військові правопорушення *Науковий вісник Херсонського державного ун-ту. Сер. Юридичні науки*, 2015. № 3(2). С. 164-167.

²⁹ Військовий енциклопедичний словник. : Єксмо, 2007. 1024 с.

проступки, що пов'язані із порушенням військової дисципліни, норм моралі та військової честі.

Притягнення до дисциплінарної відповідальності військовослужбовців здійснюється їх безпосередніми начальниками, та начальниками гарнізонів, старшими морськими начальниками, військовими комендантами, районними або міськими військовими комісарами. При цьому правопорушників може бути піддано дисциплінарному стягненню. Проступки військовослужбовців також можуть розглядатися на зборах особового складу й товарицькими сходами честі.

З наведеного вбачається, що адміністративна відповідальність настає за порушення, що не стосуються службової діяльності, а дисциплінарна відповідальність – за порушення, пов'язані із виконанням службових обов'язків.

Деякі вчені визначають, що військові правопорушення є підставою для виникнення правовідносин між особою, що скоїла правопорушення, та державою в особі органів управління, тобто, відповідного командування, правоохоронних органів, суду з приводу притягнення до передбаченої чинним законодавством відповідальності.

Військовослужбовці на загальних підставах несуть цивільно-правову відповідальність за спричинення шкоди третім особам³⁰.

Чинне військове законодавство передбачає наступні види відповідальності:

- дисциплінарну відповідальність за скоєння проступків;
- адміністративну відповідальність за скоєння адміністративних правопорушень;
- матеріально-правову відповідальність за скоєння проступків, злочинів під час виконання службових обов'язків, наслідком яких є матеріальна шкода;
- кримінально-правову відповідальність за скоєння злочинів.

Ст. 15 КУпАП, що регламентує відповідальність військовослужбовців й інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення військових адміністративних правопорушень передбачено, що військовослужбовці, військовозобов'язані і резервісти під час проходження зборів та особи рядового й начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту та Державної служби спеціального зв'язку і захисту інформації України, органів внутрішніх справ несуть відповідальність за вчиненні адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами.

³⁰ Богуцький П.П., Скуріхін С.М. Основи військового права України : [курс лекцій] О. : Фенікс, 2010. 340 с.

Так, наприклад п. 45 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України³¹ передбачено, що за вчинення військових адміністративних правопорушень військовослужбовці несуть дисциплінарну відповідальність, за винятком тих випадків, що передбачені КУпАП.

Дані акти не встановлюють чітких меж між адміністративною та дисциплінарною відповідальністю і конкретне стягнення за певне адміністративне правопорушення. Дисциплінарним статутом ЗС України наводиться перелік стягнень, одне з яких може бути застосоване на розсуд конкретного уповноваженого суб'єкта до правопорушника. Підтвердженням цього є п. 5 Дисциплінарного статуту ЗС України, де передбачено: «Щодо кожного випадку правопорушення командир зобов'язаний прийняти рішення щодо необхідності притягнення винного до відповідальності залежно від обставин скоєння правопорушення, ступеня вини, попередньої поведінки порушника та розміру завданих державі та іншим особам збитків»³².

У Дисциплінарному статуті ЗС України зазначається, що на рядових або матросів строкової військової служби може бути накладено наступні стягнення:

- зауваження;
- догана;
- сувора догана;
- позбавлення чергового звільнення з розташування військової частини або корабля;
- призначення поза чергою до 5 нарядів на роботу;
- позбавлення військового звання старший солдат або старший матрос.

На рядових або матросів, військової служби за контрактом може бути накладено наступні стягнення:

- зауваження;
- догана;
- сувора догана;
- попередження про неповну службу відповідність;
- призначення поза чергою до 5 нарядів на роботу;
- позбавлення військового звання старший солдат або старший матрос;

³¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. № 51. Ст. 1122; Кодекс України про адміністративні правопорушення : чинне законодавство із змінами та допов. на 01 вересня 2015 року; Офіц. текст. К. : Алерта, 2015. 262 с.

³² Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 р. № 551-ХІV ІІ Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22. Ст. 197.

– звільнення з військової служби за службовою невідповідністю за контрактом.

На сержантів або старшин строкової військової служби може бути накладено наступні стягнення:

- зауваження;
- догана;
- сувора догана;
- позбавлення чергового звільнення з розташування військової частини або корабля на берег;
- пониження в посаді;
- пониження у військовому званні на один ступінь;
- пониження у військовому званні на один ступінь із переведенням на нижчу посаду;
- позбавлення сержантського або старшинського звання³³.

Така позиція є надто суб'єктивною і може виявитися необ'єктивною під час призначення адміністративного стягнення. Спроба віднайти відповідь на питання за які адміністративні правопорушення за Дисциплінарним статутом ЗС України військовослужбовці несуть відповідальність, є марною, адже даний документ цих положень не містить. Загальне висловлювання, що військовослужбовці за скоєння адміністративних правопорушень несуть дисциплінарну відповідальність, не дає чіткого поняття.

У Дисциплінарному статуті ЗС України обговорюється, що якщо під час службового розслідування буде з'ясовано, що правопорушення військовослужбовця містить ознаки адміністративного корупційного правопорушення, чи отримано інформацію щодо вчинення такого правопорушення, командир військової частини повинен у межах своїх повноважень вжити заходів для припинення даного правопорушення і негайно письмово повідомити про вчинення правопорушення прокуророві та спеціально уповноваженому у сфері протидії корупції.

На важливість щодо розмежування адміністративних та дисциплінарних правопорушень вказує Ю.П. Битяк³⁴, зазначаючи при цьому, що адміністративна відповідальність відрізняється від дисциплінарної тим, що суб'єкт адміністративного проступку не знаходиться у службовій залежності від органу чи посадової особи, яка притягує його до адміністративної діяльності.

³³ Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 р. № 551-XIV II Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22. Ст. 197.

³⁴ Адміністративне право України / під ред. Ю.П. Битяка. 2-е вид., перероб. і доп. Х. : Право, 2003. 576 с.

Дисциплінарний проступок являє собою обставину для притягнення особи до дисциплінарної відповідальності – це протиправна дія працівника, який порушує трудовий розпорядок, що встановлений на підприємстві, установі чи організації. Це може проявлятися у порушенні службової, в тому числі трудової дисципліни й спричиняти дисциплінарну відповідальність, що виражається у накладенні дисциплінарного стягнення. Дисциплінарне правопорушення у звичай пов'язане зі службовими або трудовими обов'язками особи.

Слід зауважити, що Дисциплінарний статут ЗС України не містить чіткого переліку адміністративних правопорушень, за вчинення яких військовослужбовець повинен нести відповідальність. У п. 45 Статуту вказано: «За вчинення адміністративних правопорушень військовослужбовці несуть дисциплінарну відповідальність за цим Статутом, за винятком випадків, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення»³⁵. Це не доречно, адже Статутом не передбачається перелік адміністративних правопорушень. П. 75 Дисциплінарного статуту ЗС України передбачає, що начальники гарнізонів, старші морські начальники і начальники органів управління Військової служби правопорядку ЗС України в гарнізонах мають повне право накладати дисциплінарні стягнення на військовослужбовців у наступних випадках:

- коли правопорушення пов'язане із порушенням правил гарнізонної чи вартової служби;
- коли порушення громадського порядку чи військової дисципліни вчинене за межами розташування військової частини;
- коли правопорушення вчинене під час перебування у відрадженні, відпустці, на лікуванні чи на гауптвахті Служби правопорядку.

Статутом також встановлено, що дисциплінарне стягнення може бути накладене на військовослужбовця, що порушує військову дисципліну чи громадський порядок. Отже, існує лише дві обставини або умови для накладення дисциплінарного стягнення: порушення військової дисципліни або порушення громадського порядку. Про адміністративні стягнення в даному випадку не йдеться.

КУпАП містить норму про те, що за вчинення корупційних діянь чи інших правопорушень, що пов'язані із корупцією, військовослужбовці

³⁵ Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 р. № 551-XIV II Відомості Верховної Ради України.1999. № 22. Ст. 197.

несуть відповідальність згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення³⁶.

Окрім цього, за порушення правил, норм чи стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарно-гігієнічних та санітарно-протиепідемічних правил й норм, митних правил, вчинення корупційних правопорушень, правил полювання, неправомірне використання державного майна, рибальства та охорони рибних запасів, порушення тиші в громадських місцях, незаконне зберігання спеціальних технічних засобів, негласного отримання інформації, порушення порядку обліку, зберігання й використання документів та інших носіїв інформації, що містять службову інформацію, невжиття заходів щодо окремої ухвали суду або окремої постанови судді чи подання прокурора, ухилення від виконання вимог прокурора, порушення законодавства про державну таємницю, ці особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах передбачених чинним законодавством.

У порівнянні з Дисциплінарним статутом органів внутрішніх справ України, у якому позначено, що особи рядового та начальницького складу, яких згідно визначеному законодавством порядку притягнуто до адміністративної, кримінальної чи матеріальної відповідальності, одночасно можуть нести і дисциплінарну відповідальність. У Дисциплінарному статуті служби цивільного захисту визначається, що за порушення службової дисципліни військовослужбовці несуть дисциплінарну відповідальність згідно Статуту, а також цивільну, адміністративну, кримінальну відповідальність згідно із чинним законодавством. Окрім того, якщо у разі порушення службової дисципліни наявні і ознаки адміністративного або кримінального правопорушення, начальник зобов'язаний одночасно із накладенням на особу рядового або начальницького складу дисциплінарного стягнення подати матеріали до органу, уповноваженого розглядати справи щодо адміністративні правопорушення чи до органу досудового розслідування.

Розгляд справи щодо військового адміністративного правопорушення та прийняття рішення щодо нього є однією зі стадій провадження у справах про адміністративні правопорушення. В межах цієї стадії та на етапах її реалізації виявляються ознаки, характерні для

³⁶ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. № 51. Ст. 1122; Кодекс України про адміністративні правопорушення : чинне законодавство із змінами та допов. на 01 вересня 2015 року; Офіц. текст. К. : Алерта, 2015. 262 с.

юрисдикційної діяльності органів (посадових осіб), які мають повноваження щодо їх здійснення³⁷.

На стадії розгляду справи про військове адміністративне правопорушення відбувається реалізація та застосування матеріальних та процесуальних норм КУпАП, що свідчить не лише про їх дію та ефективність, а і, про наявність адміністративно-деліктного процесу. Внутрішня структура чи побудова стадії розгляду справи про військове адміністративне правопорушення є аналогічним за змістом до інших адміністративних правопорушень, хоча необхідно брати до уваги специфічний суб'єкт вчинення протиправних дій або бездіяльності – військовослужбовця і його адміністративно-правовий статус.

Стосовно розгляду військових адміністративних правопорушень місцем їх вчинення можна вважати розташування військової частини чи військового об'єкта. Додаткового пояснення потребує ситуація, коли особовий склад військової частини виконує завдання за межами постійної дислокації.

ВИСНОВКИ

Визначення виду правопорушення, скоєного військовослужбовцем, має вагоме значення для його кваліфікації та призначення виду відповідальності. Адміністративна відповідальність військовослужбовців, є єдиною підставою притягнення до якої є вчинення адміністративного правопорушення, регулюється Кодексом України про адміністративні правопорушення. Дані правопорушення військовослужбовців можна виділити у 3 групи: 1) передбачені ст. 15 КУпАП; 2) пов'язані з корупцією; 3) військові адміністративні правопорушення, перелічені главою 13-Б КУпАП. Тоді, як дисциплінарна відповідальність настає за скоєння адміністративного чи дисциплінарного правопорушення та передбачена Дисциплінарними Статутами України. Однак, зазначені нормативно-правові акти не проводять чітку межу між адміністративною й дисциплінарною відповідальністю. КУпАП передбачає відповідальність військовослужбовців на загальних підставах, орім того відсилає до Дисциплінарного Статуту, який не можна вважати кодифікованим нормативним актом щодо притягнення відповідальності військовослужбовців.

Мотив та мета вчинення військових адміністративних правопорушень можуть бути корисливими і аморальними за змістом й скерованими на задоволення власних потреб й інтересів суб'єкта.

³⁷ Бородин І. Л. Адміністративно-юрисдикційний процес : монографія. К. : Алерта, 2007. 184 с.

Необхідно зважати на соціальний аспект кваліфікації військових адміністративних правопорушень, що свідчить про суспільну небезпеку та шкоду від вчинення військовослужбовцями адміністративно-карних дій, при цьому завдається шкода авторитету військовослужбовців і ЗС України в цілому.

Слід констатувати, що питання адміністративної відповідальності військовослужбовців ЗС України регулюються Кодексом України про адміністративні правопорушення і Дисциплінарним статутом Збройних Сил України. КУпАП містить норму про адміністративну відповідальність військовослужбовців за правопорушення на загальних підставах і норму, яка відсилає до Дисциплінарного статуту ЗС України щодо притягнення до адміністративної відповідальності. Останнє або є зайвим, адже Дисциплінарний статут ЗС України не регулює адміністративні правопорушення і адміністративну відповідальність, або потребує приведення норми у відповідність до норм КУпАП. Перспективи подальших пошуків будуть спрямовані на поглиблення дослідження питань урегулювання адміністративної відповідальності військовослужбовців ЗС України.

АНОТАЦІЯ

На сьогодні актуальною залишається проблема щодо вчинення військовослужбовцями військових адміністративних правопорушень. Рівень їх небезпеки та шкідливих наслідків для суспільства негативно впливає на стан військової дисципліни серед військовослужбовців, що, відображається на боєготовності і боєздатності військових підрозділів та частин ЗС України й прирівняних до них військових формувань. Об'єктивна кваліфікація військових адміністративних правопорушень неможлива без юридичного аналізу ознак вчинених протиправних дій. Ці та інші аспекти кваліфікації військових адміністративних правопорушень є предметом даного дослідження.

Актуальними для юридичної науки є питання адміністративної відповідальності військовослужбовців, оскільки вони мають власні особливості реалізації, до того ж останнім часом чинним законодавством визначений окремий вид адміністративних правопорушень – військові, що визначає необхідність дослідження питання адміністративної відповідальності військовослужбовців.

Сфера відповідальності взагалі та відповідальності військовослужбовців завжди привертала увагу науковців та військових, які зацікавлені та небайдужі до даної проблематики. Оскільки дана сфера є актуальною не лише у військовій галузі, а й в адміністративно-правовій. Адміністративне право розглядає адміністративну

відповідальність за порушення законодавства про військовий обов'язок та військову службу.

Автором сформульовано класифікацію адміністративної відповідальності військовослужбовців ЗС України. Досліджені підстави притягнення до адміністративної відповідальності військовослужбовців ЗС України за вчинення адміністративних проступків, а також особливості призначення їм покарань за вчинення військових адміністративних злочинів.

Література

1. Адміністративне право України / під ред. Ю.П. Битяка. 2-е вид., перероб. і доп. Х. : Право, 2003. 576 с.
2. Богуцький П.П., Скуріхін С.М. Основи військового права України : [курс лекцій] О. : Фенікс, 2010. 340 с
3. Бородін І. Л. Адміністративно-юрисдикційний процес : монографія. К. : Алерта, 2007. 184 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. Єрошенко. Донецьк: Тов. Глорія Трейд, 2012. 864 с.
5. Вернигора В. В. Адміністративно-правова відповідальність військовослужбовців під час особливого періоду: поняття, ознаки, особливості. Науковий вісник Херсонського державного ун-ту. Сер. Юридичні науки. 2017. № 2(3). С. 89-91.
6. Військовий енциклопедичний словниук. : Ексмо, 2007. 1024 с.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення : чинне законодавство із змінами та допов. на 01 вересня 2015 року; Офіц. текст. К. : Алерта, 2015. 262 с.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення : чинне законодавство із змінами та допов. на 01 вересня 2015 року; Офіц. текст. К. : Алерта, 2015. 262 с.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-Х. Відомості Верховної Ради України. 1984. № 51. Ст. 1122. (Із змінами)
10. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 березня 2011 р. (офіц. текст). К.: Паливода А.В., 2011. 56 с. (Закони України).
11. Остапенко О. І. Адміністративна деліктологія : дис. док. юрид. наук : 12.00.07 / Остапенко. К. : 1996. 311 с.
12. Петков С.В. Нормативно-правове забезпечення публічних відносин під час побудови громадянського суспільства в Україні. Запоріжжя: КПУ, 2011. 104 с.
13. Полякова О. С. Адміністративна відповідальність військовослужбовців Збройних сил України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту. Сер. Юриспруденція. 2014. № 9(2). С. 101-103.

14. Правові основи захисту України від зовнішньої та внутрішньої агресії: навч. посіб. / В. В. Серета, М. В. Коваль, С. С. Єсімов, М. П. Гурковський. Львів: Львів.ДУВС, 2015. 996 с.

15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період: Закон України від 05 лютого 2015 р. № 158-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 92.

16. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців та деяких інших осіб: Закон України від 16 березня 2017 р. № 1952-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 17. Ст. 205.

17. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 р. № 551- XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22-23. Ст. 197. (Із змінами)

18. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 р., № 548-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22-23. Ст. 194.

19. Снігерьев О. П. Адміністративно-правове забезпечення дисциплінарної відповідальності працівників та військовослужбовців державної прикордонної служби України. Право.ua 2017. № 2. С. 26-30.

20. Ткаченко О. Г., Олійник В. С., Клименко С. В. Адміністративна відповідальність військовослужбовців за військові правопорушення Науковий вісник Херсонського державного ун-ту. Сер. Юридичні науки. 2015. № 3(2). С. 164-167.

21. Туркот М. Розмежування адміністративної і дисциплінарної відповідальності військовослужбовців Вісник Національної академії прокуратури України. 2017. № 1(47). С. 40-47.

22. Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та система заходів з його охорони : Монографія. К. : Атіка, 2004. 280 с.

23. Шамрай В.О. Державне управління військовими формуваннями воєнної організації: стан та тенденції розвитку в сучасній Україні: автореф дис. ... д-ра юрид. наук: 25.00.03. Київ, 1999. 38 с.

Information about the authors:

Komarnytska Iryna Ivanivna,

Doctor of Law,

Associate Professor at the Department of Civil Law and Procedure

Educational and Scientific Institute of Law,

Psychology and Innovative Education,

Lviv Polytechnic National University

1-3, Knyazya Romana St., 19th Corps, Lviv, 79000, Ukraine